

RANTASALMEN MUSTOSIA I
RANTASALMEN VAAHERMÄEN ASUINPAIKAN ALKUVAIHEITA 1541 - 1705
Mustokset ja Monniukset Vaahermäellä

Matias Eronen

Aluksi

Tutkiessani Mustosten sukua ja sen juuria Savossa totesin, että yksi heidän ensimmäisiä asuinpaikkojaan oli Rantasalmella. Tämän asuinpaikan nimi asiakirjoissa oli Vaahermäki. Tässä artikkelissa olen selostanut tilan vaiheita vuosina 1541 – 1705. Toinen artikkelini kattaa ajanjakson 1706 – 2016.

I Vaahermäen tilojen omistus

Savon ensimmäisessä talollisten nimillä varustetussa **verokirjassa 1541** Rantasalmen pitäjän Putkisalon neljänneksessä Vaahersalon kymmeneksessä asuu yhteensä kuusi Mustosta. He ovat kahdessa ruokakunnassa, joista ensimmäisessä on Eerikki Pekanpoika ja Pekka, Olli ja Antti, sekä toisessa Paavo ja Antti.

21 vuoden aikana sukupolvi vaihtuu ja ensimmäisessä ruokakunnassa on v.1562 jäljellä Pekka ja Antti Mustonen, molemmat Pekanpoikia.

Toisessa ruokakunnassa ovat veroa maksavina Olli ja Antti Mustonen, kumpikin Paavonpoikia. Molemmat ruokakunnat asuva Vaahermäellä, ja olenkin ristinyt talot tässä vaiheessa Vaahermäki 1- ja Vaahermäki 2- nimillä.

Säämingin ja Rantasalmen maantarkastusluettelossa vuosilta 1562 – 1563 löytyvät seuraavat jakokunnat:

Rantasalmen pitäjän Putkisalon neljänneksen 6. kymmenes eli Vaahermäen kylä

Vaahermäki 1. Pekka ja Antti Mustonen 5 vmk

Maa-alueet ovat Pala Vaahermäkeä (on asuinpaikka), Muijonselkä, Kiviaho, Juvonpelto, Mäkipelto eli Voittomaa, Murtoiaho.

Vaahermäki 2. Olli ja Antti Paavonpoika Mustonen 4 vmk

Maa-alueet ovat Pala Vaahermäkeä (on asuinpaikka), pala Muijonselkää, Huhta-aho.

Johan Habermanin maantarkastusluettelo Pien-Savosta 1620-luvulta kertoo jakokunnat:

Rantasalmen pitäjän Rantasalon neljänneksen Rantasalmen Latokartanon alaisuudessa

Vaahermäki 1. Markus Mustonen 2½ vmk

Pekka Mustosen leski ½ vmk

Nämä yhteensä 2 vmk

Maa-alueista Pekan leskellä on peltoa, muut ovat kaskimaita ja samoja kuin edellisessä tarkastuksessa. Juvonpelto on autiona ja uutena on Murtoahon kaskimaa.

Vaahermäki 2. Hans Spanni 1½ vmk, on peltoa ja niittyä

Lauri Siitonen 1½ vmk ja

Paavo Mustonen 1 vmk.

Maa-alueissa Laurilla ja Paavolla on yhteinen pelto sekä niitty.

Kaskimaat ovat jakokunnan yhteiset ja samat kuin 1562, tosin he ovat saaneet nyt lisäksi osan Mäkipeltoa eli Voittomaata.

Savon maantarkastus 1664

Vaahermäki 1. ja 2. Löytyy Rantasalmen pitäjässä Syväisten kylässä jakokunta n:o 1227. Asuinpaikan nimi Vaahermäki ja omistajana Herra Arvid Henricii Monnius, kappalainen Rantasalmella. Hänellä on myös yhden veromarkan Spannilan maat. Hän maksaa kokoveroa. Toisena osakkaana jakokunnassa on Matti Ollinpoika Puurtinen, joka on ottanut Matti Karhun aution, ja maksaa siitä kruununveroa. On todettava, että jakokunnassa ei ole enää lainkaan Mustosia jäljellä.

Marginaalitekstissä selitetään tilojen kuuluvan nyt rakuunavarustamisen piiriin.

II Vaahermäen talojen asukkaita ja vaiheita

1. Mustokset

Vaahermäki 1:n asukkaita

Veljekset Pekka ja Antti isännöivät 5 veromarkan taloa yhdessä vuoteen 1570. Välillä lautamiehenäkin toiminut Pekka jatkaa vuoteen 1579. Tila menestyikin hänen aikanaan hyvin, kuten v. 1571 hopeaveroluettelo osoittaa. Pekka Antinpoika jatkaa 1580 alkaen talon isäntänä aina vuoteen 1607 saakka. Hänen leskensä omistaa vielä osan talosta maantarkastuksessa 1620.

Vihollisen aiheuttama laaja hävitys vuonna 1583 Säamingissä, osassa Rantasalmea ja Tavinsalmea kohdistui hyvin ikävästi tähän taloon. Talo on autioluettelossa aina vuosisadan loppuun saakka. Välillä isännäksi ilmoitetaan Matti ja välillä Antti Mustonen. Pekka Antinpoika Mustonen palaa lautamieheksi 1598, ensin autioiden tarkastukseen ja sitten maakirjoihin. Tänä aikana tila on maksanut veroa yhdessä välillä Kauppi Lötjösen, välillä Paavo Asikaisen tai Pekka Kettusen kanssa. Myös Asikkalan –Parkunmäen kymmenekseen kuuluvien Ruotsalaisten kanssa on useana vuonna yhteisiä veroja.

Taloudenpitoa Pekan jälkeen jatkavat hänen poikansa Pekka ja Antti. He näyttävät jakautuneen kahteen talouteen, koska avioparirekisterissä (*Hjonelagh Register*) vuonna 1611 Pekan luona ilmoitetaan olevan hänen vaimonsa lisäksi veli. Myös Antilla on taloudessaan oman vaimonsa lisäksi yksi veli.

Molempien talouksien varallisuus on melko vähäistä vuoden 1620 karja- ja kylvöluettelossa.

Veljesten tiet erkanevatkin, kun veljeksistä Antti Pekanp. Mustonen muuttaa asumaan Tuusmäen neljänneksen Halttulan kymmenekseen Pykäläselkään, mikä lienee talonkin nimi.

Antti kuolee kuitenkin jo 1626, Tilalla jatkavat kuitenkin hänen leskensä ja pojat Heikki ja Pekka. Heikki mainitaan perheellisenä itsellisenä, jolla on karjaakin. Myös Pekka vaimoineen on tilalla ainakin vuoteen 1639 saakka.

Myös Tuomas Mustosen leski mainitaan 1635, joten Tuomas lienee ollut se Antin kanssa tilalle asettunut veli.

Heikki Tuomaanpoika Mustonen Rantasalmen Syväisiltä mainitaankin **Veijo Saloheimon karkurilistalla** v.1636. Hän oli paennut Liperin Selkärantaan.

Veljeksistä toisen eli Pekka Pekanpoika Mustosen Syväisillä oleva talo on köyhänpuoleinen. Vuoden 1624 karja- ja kylvöluettelossa hänellä on pieni karja. Pekka kuoleekin jo 1626, ja hänen leskensä maksaa vielä veroa vuoteen 1628, jolloin hänen ilmoitetaan olevan varaton.

Olli Pekanpoika Mustonen Rantasalmen Syväisiltä mainitaan em. karkuriluettelossa 1629. Se, oliko hän v.1640 – 44 lähteissä mainittu Kerisalon neljänneksen Huosionrannan kymmeneksen ratsumies,

ei selviä käytettävistä tiedoista.

Muutoin, samassa kymmeneksessä mainitaan verolla Heikki Heikinpoika Musta vuosina 1627 -29. Hänen tilansa on jäänyt autioksi 1636. Eräässä lähteessä häntä on arveltu lappalaiseksi eikä siis Mustoseksi.

Tilan toista puoliskoa pitää hallussaan Markus Mustonen vuodesta 1605. Hän lienee Antin poika. Vapaa vuoden jälkeen alkaa veronmaksu, ja välillä ilmoitetaan autiotakin eli rästiä. Vuoden 1620 karja- ja kylvöluettelossa Markuksen varallisuus on melko vaatimaton. Rästit saadaan kuitenkin hoidettua, ja v.1624 sekä karja että kylvö ovat jo kohtalaisen hyvät. Tämän jälkeen taloudellinen tilanne onkin hyvä, kunnes 1635 on taas rästiä, vaikkakin karjaa ja kylvöä on vielä tilalla. Seuraavana vuonna Markus onkin jo autioluettelossa. Tilalla Syväisillä mainitaan vielä 1639 Markus Mustosen pojan puoliso.

Maikko Mustotar-niminen naishenkilö on mainittu 1644 itsellisenä ja yhden lehmän omistajana. Hän lienee tätä sukuhaaraa.

Vaahermäki 2:n asukkaita

Paavo ja Pekka Antinpojat isännöivät taloa, kunnes 1559 alkaen Paavon pojat Olli ja Antti tarttuvat ohjaksiin. Vuoden 1571 hopeaveroluettelossa Olli on isäntänä, ja talo kohtalaisen toimeentuleva. Lauri on Ollin isäntäparina 1570-luvulla, myös Mauno Mustonen mainitaan lautamiehenä. Olli toimii lautamiehenä lähes kaikissa vero – ja autiotarkastuksissa v. 1585 alkaen aina vuosisadan loppuun asti.

Talossa on parhaimmillaan *neljäkin jouta* eli veroa maksavaa miestä.

Ollin hoitama tila selviytyy melkein ilman autioita koko 1580 -90-luvuilla, ja talo maksaa enimmillään veroa 10 vmk.

Vuonna 1604 talossa tapahtuu sukupolvenvaihdos. Isäntänä aloittaa Paavo Ollinpoika Mustonen. Aikaisemmin talossa asunut Ollin veljenpoika, myös nimeltään Paavo Mustonen, muuttaa asumaan Rantasalmen pitäjän Rantasalmen neljänneksen Voinsalmen kymmenekseen. Hän asuu siellä perheineen itsellisenä maksaen pientä veroa ja hänellä on vähäinen karja turvaamassa toimeentuloa. Hänellä mainitaan veli vuoden 1611 aviopariluettelossa, myös pojan vaimo mainitaan. Paavo on elossa vielä 1633.

Heinäveden – Palvalahden alueella mainitaan asiakirjoissa itsellinen Tuomas Mustonen vaimoineen 1647 -55. Hän lienee tätä sukuhaaraa.

Kantataloon isännäksi jäänyt Paavo Ollinpoika hoiti ainoana perheen miehenä tilaansa. Verot olivat pienet, mutta silti oli rästiä. Vuonna 1614 hänet mainitaankin rutiköyhäksi. Vuosien 1620 ja 1624 taloudellinen tilanne on hieman jo korjaantunut. Paavo on veroa maksavana vielä 1627.

Mahdollisesti hänestä on kyse, kun Paavo Mustonen-niminen henkilö mainitaan Syväisten kymmeneksessä 1655 huonemiehenä ja 1656 sokeana.

Edellä olevien selvitysten perusteella on todettavissa, että 1640-luvulla molemmat Mustosten hallitsemat Vaahermäen tilat tulivat veronmaksukyvyttömiksi. Koska oli kyse kruununtiloista, niin esivalta otti ne silloin haltuunsa.

Valtakunnassa oli vuonna 1644 perustettu rakuunajoukot, jotka olivat kevyemmin varustetut kuin ratsuväki. Sitoutumalla rakuunaksi kevyenä ratsumiehenä pääsi halukas tilaton henkilö samalla autiotilan viljelijäksi. Rakuunatilallisen ei itse tarvinnut ratsastaa, vaan hän voi palkata siihen työhön sopivan henkilön omasta puolestaan. Tätä tilaisuutta käytti hyväkseen

Rantasalmen kappalainen Arvid Monnius. Täten Mustosten Vaahermäen maatilat joutuivat kappalaiselle, joka aloitti tiloilla rakuunapalveluksen.

2. Monniukset

Herra Arvid Henricii Monnius mainitaan ensimmäisen kerran Rantasalmen asiapapereissa vuoden 1639 karja- ja kylvä luettelossa Syväisten kylällä luettelon lopussa muiden pappien joukossa. Hän on tässä ilman sukunimeä. Hänellä on kohtalaisesti karjaa.

Vuoden 1649 maakirjassa hän on nimellä Herra Arvid Mustonen Spannilasta.

Vuoden 1652 Rantasalmen henkikirjassa rakuunainluettelossa mainitaan hänet samalla nimellä.

Talo oli saatettu rakuunapalvelun piiriin. Vuonna 1655 sekä kappalainen Herra Arvid Mustonen että kirkkoherra Andreas Matthiae olivat alistettu veroineen Viipurin rakuunarykmentissä kapteeni Herman von Hausenin alaisiksi hänen komppaniaansa.

Vuoden 1662 henkikirjassa rakuunaluettelossa on Syväisillä kappalainen Herra Arvid Henricii merkitty perheineen. Siihen kuuluu vaimon lisäksi tytär Ingeborg sekä renki Juho Pekanpoika. Herra Arvid Monnius vastaakin rakuunatilasta vuoteen 1675 saakka. Vuodesta 1680 – 82 tilasta vastaavat Herra Arvid Monnius ja hänen poikansa Taavi Arvidinpoika. Talossa on koko ajan renkejä vaimoineen sekä palkatut ratsastajat

Vuodesta 1688 lähtien aina vuoteen 1693 saakka Taavi on rakuunatilan isäntänä. Sitten vuodesta 1697 lähtien ainakin vuoteen 1705 saakka hänen poikansa Arvi Taavinpoika jatkaa rakuunatilalla.

Monnius-suvusta

Kauko Pirine artikkelissaan savolaisista suvuista pitää sukunimeä Monninen jonkin tunnetun sukunimen toimintona. Sukunimi löytyy Savon Historia II:1-kirjan sukunimiliitteessä 1541 yksi Säämingistä, yksi Rantasalmelta ja yksi 1548 Tavisalmen Saamaisista. Tarkistuksessani vuoden 1562 maantarkastusluettelosta sekä Säämingistä että Rantasalmelta löytyy vain Monoinen- ja Montoinen-sukunimet.

Sen sijaan **Arvo M. Soininen on kirjassaan Pohjois-Savon asuttaminen** löytänyt Leppävirran Soijanlahdesta Monnisten tilan. Se muodostaa arviokunnan n:o 1738, jossa *Per Jo:ca Monninen* on vuosina 1541 – 57, ja *Marti Jo:ca Monninen* 1556 – 57.

Uudesta Suomalaisesta Nimikirjasta ei löydy sukunimeä Monnius. Sen sijaan kirjan etunimiosuudessa esitetään etunimi Mooni, joka on lyhennys etunimestä Filemon tai Salomaon.

Veijo Saloheimo puhuu Monnien voutisuvusta. Seuraavat henkilöt löytyvätkin Savon ja Pohjois-Karjalan sekä Rantasalmen historian kirjoista:

Monni David Henrikinp. oli Pien-Savon Alisen kihlakunnan voutina 1643 asti. Hän asui Rantasalmen Kosulassa, ja hänen leskensä avioitui Savon seuraavan lainlukija Knut Knutinp. Bockin kanssa.

Monni Pietari Laurinp. oli Pien-Savon Ylisessä kihlakunnassa voutina 1639.

Monni Ture Pietarinp. oli 1639 Suur-Savon voutina, ja 1640 alkaen Pieksämäen nimismiehenä.. Mainitaan vielä 1651.

Monni Henrik Henrikinp. mainitaan Rantasalmella 1641 erään oikeustapauksen yhteydessä.

Monnius Henrik Henrikinp. oli lukkarina Pielisjärven pitäjässä Lieksassa vuosina 1668 – 90.

Monnius Jeremia oli varakirkkoherrana Iisalmessa vuosina 1651 – 57.

Monnius Arvid Henricii oli Rantasalmen 2. kappalaisena 1639 – 61, sekä 1. kappalaisena 1662 – 71.

Oli mukana Lappenrantaan tehtävissä kauppareissuissa ainakin syksyllä 1652. Asettui asumaan Mustosten Vaahermäen tiloille, ja hoiti tiloille asetetut rakuunapalvelukset.

Monnius Anders Arvidinp.. Hän lienee Arvidin poika. Oli samanlainen liikemies kuin isänsä. Hän oli ensin 2.kappalaisena Rantasalmella, ja siirtyi sitten 1667 Lappeen kirkkoherraksi. Hän harjoitti Lappenrannassa kauppaa, ja hänellä oli krouvikin. Sieltä hän siirtyi 1685 Kuopion kirkkoherraksi.

Anders oli naimisissa Kirkkoherra Anders Kyanderin sisaren Elinin kanssa. Anders kuoli Kuopiossa 1689.

Monnius Taavi Arvidinp. hoiti Vaahermäen rakuunatilaa vuosina 1680 – 93.

Monnius Arvi Taavinp. jatkoi tilan hoitoa ainakin 1705 saakka.

Monnius Taavi Taavinp. mainitaan Leppävuiran siltavoutina 1701. Hän asui Tahvanalanmäessä.

Vaahermäkeä ei nykykartasta löydy. Sitä vastaa nykyisessä kartassa tilan Osikonmäki n:o 18 alue ja siellä olevat useat talot ja tilat.